

DOMOKOS JOHANNA

Búzavirágok közt alszom el

MAI KOMI VERSEK

**Minoritates Mundi/Literatura
Szombathely, 2010
146 oldal**

A kortárs komi líra legszínvonalasabb antológiája a tehetséges finnugrista és romanista nyelvész és műfordító, Tillinger Gábor szerkesztésében látott napvilágot 2010-ben.

A kötet a századforduló minden jelentősebb, komiul író költőjétől közöl olyan alkotást, mely 1995 után íródott. Ez a következetesen véghezvitt szempont egy nem könnyen elérhető lírában, majd pedig a versek eredetijének és magyar műfordításának közzététele komoly teljesítmény Tillinger Gábortól. Az ELTE-n finnugor és francia szakokon végzett, majd az Uppsalai és Debreceni Egyetemeken doktori fokozatot szerzett jeles kutatót és műfordítót a szélesebb magyar olvasóközönség a komi kötet megjelenésekor már igényes számi vers- és mesefordításaiból, tanulmányaiból (pl. a *Napút* folyóirat 2004/9-es és 2009/5-ös száma, *Magyar Napló* 2006/9, vagy a 2010-es *Öregasszony a Holdon. Lappföldi mesék* c. kötete stb.), svéd és komi versfordításaiból ismerhette (*Magyar Napló* 2008/7 és 2010/8, *Napút* 2007/1 és 2007/2 stb.). Tillinger Gábor azóta további műfordításkötettel (l. Thomas Tranströmer: *A nagy talány*, 2012) és antológiákban megjelent fordításokkal (l. a Camera Poetica sorozat 2014-es *Holdkéék égtenger* valamint a szintén 2014-es *Susogó nyírfák* c. kötetei) jelentkezett.

Domokos Péter professzor irányítása alatt Tillinger Gábor a komi nyelvvel és irodalommal már egyetemi éveitől, az 1990-es évek végén megismerkedett. Az Urál hegység nyugati oldalán, Magyarország területének nyolcszorosán élő oroszországi komik otthonát ma leginkább két politikai egység keretén belül lelhetjük fel, bár kisebb-nagyobb diaszporáikkal Moszkvától a Kola-félszigeten át egész Szibériáig találkozhatunk. A komik hozzávetőleg négyszázezer fős népességének mintegy háromnegyede a nevüket viselő Komi Köztársaságban él, ahol papíron számos jog megadatik nyelvük műveléséhez (pl. az orosz mellett a komi is hivatalos nyelv, de a komi csak választható tantárgyként jelenik meg az orosz nyelvű oktatásban; anyanyelvüket leginkább csak otthon be-

szélik, az utcán már nem). Ettől a magyar szakirodalomban gyakran komi-zürjénnek nevezett népcsoporttól a 20. század elején mesterségesen különválasztott közigazgatási egységbe kerültek testvéreik, a komi-permjákok. E megosztottság azóta sem szűnt meg, sőt. 2005-ben az addig saját autonóm körzettel rendelkező és ott többséget alkotó komi-permjákok átkerültek az orosz többségű Permi Kormányzóságba.

E megrázó történetű nép irodalmi fejlődésvonala is számos törést mutat. A 14. századi eredetű *abur* írású vallásos szövegekből csupán rövid szövegrészek maradtak fent. Ez az óperminek nevezett irodalmi nyelv a 17. századra teljesen feledésbe merült. Az újonnan erőre kapó, 19. századi irodalmi törekvések a mai komi irodalom megalapozását eredményezték. Az 1900 évek elejére megerősödött komolyabb írói kört a harmincas évek végi sztálini terror idején megsemmisítették. Amint Fejes László írja: „Kivégezték szinte a teljes Komi Írószövetséget, a korábban megjelent könyvek jó részét bezúzták, bevezették az oroszos jellegű, a komi nyelvhez nem igazodó cirill betűs helyesírást”.

Tillinger Gábor e jelentős vállalkozása a második világháború utáni évtizedek sematikus (szocreál) irodalmi paradigmáját felülíró kortárs irodalmi termékek eredményeit összegzi számunkra. Amint előszavában az 1990-es évekről írja: „Több új hang bukkant fel ekkor, de a fiatal költők mellett a korábban is alkotók közül nagyon sokan kezdtek el másképp és más témákról írni, mint annak előtte. Külön kiemelendő a női írók megjelenése, akik ekkor egyre nagyobb számban, egyre aktívabban ragadtak tollat.” (i. old). Mint számos veszélyeztetett kisebbségi irodalomnál láthatjuk (pl. az északi számi esetében), a komiknál is a verset publikálók többsége olyan női szerző, „akik formai és képi újítással, változatos témáikkal friss arculatot adtak a komi irodalomnak” (Tillinger, i. old). Helyesen hívja fel figyelmünk az azóta elhunyt Domokos Péter professzor a könyv utószavában (*Költészet – költők – költőnők, vagy A nők helyzete és helye a finnugor művelődéstörténetben*, viii–x. old.), hogy már régebben is a szóbeli hagyomány legnagyobb részét nőktől jegyezték le, és a nők kulcsszerepét a kisépek esetében is megírandó irodalomtörténeteknek feltétlenül számba kell venniük (ix. old.). Domokos Péter e kötet anyagára is találóan jegyzi meg, hogy

1940 és 1960 között szemmel látható volt a „hölgyek” előretörése, 1960 és 1990 között még nyilvánvalóbb, hogy nemzetmentők, s 1990 után már szakkönyvekben, antológiákban is gyakran vezető helyre kerültek. Miért? Miben mások, miben különböznek híres, jelentős férfi alkotótársaiktól? Talán abban, hogy túl sokáig és hangsúlyosan voltak előtérben a politikai, ideológiai, filozófiai témák, érződött, hogy azt a világot férfiak vezetik és képviselik a társadalomban. A költőnők-nőköltők és tudósok nem fordulnak el a „nehéz”, kemény témáktól, de létezik bennük valami felelősség a bensőség, a hangulatok, pillanatok megőrzésére, megfogalmazására. (ix–x. old.)

E magyarul elsőként megjelenő komi költői válogatás 21 szerzője közül is 14 nő és 7 férfi, nagytöbbsége 1960 utáni születésű. Az olvasó különös örömeire szolgálnak az egészen fiatal tehetséges szerzők (pár évvel 1990 előtt és után születettek) verseinek felvétele, akikre a jövőben is kíváncsiak leszünk. Reméljük, hogy Tillinger Gábornak lesz esélye minket újból meglepni azzal, hogy mit írnak 2010 után e szerzők.

Ha statisztikailag keresnénk rá a leggyakrabban tematizált jelenségekre, valószínűleg a természeti leírás (állóképekkel), az évszakváltás (különösen a télutó és tavaszéle között), valamint a párkapcsolati krízis kerülne első helyre. Egy-egy példaként említsük meg Jevgenyij

Kozlov (sz. 1960) „Vörös selyemkendőben / Tó-tükör előtt / Illegeti magát / A reggel“ négy-sorosát, Kszenia Karmanova (sz. 1987) *Hunyd be a szemed* kezdetű versét és Anasztaszija Somiszova (sz. 1981) *Csend* c. versét. Ezután következne a vidékről városba való költözés (itt leginkább fővárosuk Sziktivkár említődik meg), mely az eloroszosodás veszélyét is magával hozza. Erről tanúskodnak Ljubov Anufrijeva (sz.1987) *Két nap van az életemben* kezdetű verse és Anszelika Jelfimova (sz. 1970) lírai énjének valló sorai: „A magam ura akartam lenni / S egy hajnalon / Falumból a nagyvárosba szöktem, / Orosz lettem.“

Filozófiai felütésű, a szülőföld szeretetéről, anya-fia kapcsolatáról valamint az elhalálózásról szóló versek ugyanígy nem hiányoznak, l. a jó és rossz ellentéte Aljona Somiszova (sz. 1986) *Hull az első hó* kezdetű verse, Pjotr Busenyejev (sz. 1965) *Drága szülőföldem* kezdetű verse, Nadezsda Pavlova (sz. 1966) *Fiamnak* valamint Vaszilij Lodigin (sz. 1947) *Anyámnak* c. verse, Nyina Obrezkova (sz. 1965) „Fekete vásznon / sok-sok fehér folt – / ezek / az idei keresztetek / a falu temetőjében“ verse. Idillikus gyermekkor és Istenhez szóló hang szintén többször előfordul, l. Galina Butirjeva (sz. 1944) *Nyár dereka van* kezdetű verse, Vlagyimir Tyimin (sz. 1937) *Dal vagy te nekem* kezdetű versének „Isten látja“ háromszor visszatérő sora. Bár többségében melankolikus hangvétel érezhető e versekben, ez teljesen mégsem uralja a kötetet, l. Olga Bazsenova (sz. 1992) *Nyugalom* c. verse, Jelena Afanaszeva (sz. 1967) *Fehér szivárványról / meséltél ma nekem... // De bennem sok színben játszott.*“ sorai, és Alekszandr Sebirjev (sz. 1960) *Hogyan rajzoljam le a boldogságot* című verse.

Mint a fenti idézetekből, versekre való hivatkozásokból is kiderül, a kötet verseinek többsége címnélküli, szabad verselésű alkotás, ami egyben a rímes versformákat kedvelő komi és orosz lírától való jelentős elszakadást mutat. Vjacseszlav Babin (sz. 1960) vagy Alekszandra Misarina (sz. 1946) és még néhány férfi költő rímes verselésű darabjai valóban a kötet elenyésző százalékát alkotják. E kötet sokféle egyéni hangvételével együtt mégis megéretteti, hogy ez a líra egy jól kidolgozott mederben halad, nyelvezete letisztult, műfajisága átgondolt, formai és tartalmi világa nyitott. Tillinger Gábor fordításai nagyszerű precizitásról, szövegbe-li gondosságról tanúskodnak. Kiemelten értékelnünk kell a komi eredetik beemelését, mely által a cirill ábécében valamelyest is járatos magyar olvasó egészen biztos belenéz az eredeti szövegekbe is. Ilyenkor olyan szavakra is felfigyelhetünk, mint pl. a төдны [tədnɨ] – tudni, төв [təv]– tél, овны [ovnɨ] – élni, лов [lov] – lélek, melyek etimológiailag rokon szavak (számmuk 200 alapszóra tehető a komi és magyar nyelv között). Ugyanakkor mondatszerkesztésben is sok hasonlóságot találunk, ha alaposabban végigkövetjük e komi és magyar verseket (anélkül például, hogy a komiban külön *a/az* határozott és határozatlan névelővel, vagy ige-kötőkkel számolnánk). Azaz a 2-3000 évvel ezelőtti együttélés nyoma az alábbi versek közötti mondatszerkesztési hasonlóság is, melynek pontos visszaadása (és nem a költői minőség rovására!) Tillinger Gábor alapos munkájának köszönhető. Aljona Jelcova (sz. 1979) alábbi versében az aláhúzások a párhuzamos szerkezetekre hívják fel a figyelmet (hasonló alany, állítmány és bővítmény sorrend), a szürke kiemelések pedig az etimológiailag közös szavakra.

Төдан тэ,

Мый тайö **войыс** мунас.

Локтас асыв. Югзьöдыштас **лов**.

Сийöс, мый **тэ** кöсйин аслыд шуны,

Оз нин некор висьталöмыс **ло**.

Tudod,

Hogy ez **az éj** el fog múlni.

Eljön a holnap. Fénnyel árasztja el **lelkemet**.

Az, amit ki akartál mondani,

Már sosem **lesz** kimondva.

Мунас войыс.

Он нин сійӧс сүӧд,

Он нин сійӧс сүвтӧд

Ни он кор.

Мунас войыс. Ставсӧ сійӧ нуас –

Весиг тэнсьыд сьӧлӧм – ёкмьльтор.

Elmúlik az éj.

Utól nem érheted.

Meg nem állíthatod.

Vissza nem tarthatod.

Elmúlik az éj. Mindent elragad,

Még a szíved egy darabkáját is.

A jelenlegi kétnyelvű kiadvány főcíme olyan szerencsés szerkesztői gesztus, mellyel a magyar olvasó egyből a saját szövegterébe emelheti e földrajzilag távoli költészet anyagát. Hiszen Búzavirágok közt alszom el = Pölözniča pövtyn nemcsak hogy idézet egy, a kötetben a legnagyobb versszámmal felvett remek költőnő, Nyina Obrezkova tollából (l. 45. old.), hanem erős intertextuális rezonanciával rendelkezik magyar vonalon is. Kinek ne jutna egyből eszébe Kosztolányi Dezső *Akarsz-e játszani* c. verséből: “Akarsz-e élni, élni mindörökkön, / játékban élni, mely valóra vált? / Virágok közt feküdni lenn a földön, / s akarsz, akarsz-e játszani halált?”, vagy az Illés együttes *Miért hagytuk, hogy így legyen?* című dalából a „Virágok közt veled lenni” kezdetű refrén. És miért ne reméljük, hogy Nyina Obrezkova *Szemed színű ruhát varrok...* kezdetű verse szárnyra kap, és lírai kincstárunk részesévé válik? Ehhez álljon itt e második személlyel az olvasót is megszólító szimbolikus vers:

Szemed színű
Ruhát varrok magamnak...
Felveszem,
És keress meg az égen...
Vagy a vízen, a hullámok közt,
Tégy be lassan a csónakodba...
Talán búzavirágok közt alszom el,
Csak el ne űzd az álmom.
Szeretett szemek színű
Ruhát varrok –
Találj rám, s mellettem ne menj el.

A kötet borítóján található természetfotó-feldolgozást – mely bár nem adja vissza az eredeti remekmű hangulatát, mégis a kötet címhez és Obrezkova verséhez viszonyítva – értelmezhetjük úgy is, hogy igen, ezennel megtaláltuk a komi költészetet, és valóban óhajtjuk, hogy mellette ne menjen el senki sem.

(*Búzavirágok közt alszom el* = ПӖЛӖЗНИЧА ПӖВСТЫН [Pölözniča pövtyn]. *Mai komi versek: ӖНИЯ КОМИ КЫВБУРЪЯС* [Ŗnia komi kyvbur'as], Válogatta, szerkesztette és fordította Tillingner Gábor. Szombathely, 2010. *Minoritates Mundi/Literatura sorozat. Szerk. Pusztay János*)